MÉG EGYSZER
A
KATH. AUTONÓMIÁRÓL
ÉS A
PAPI VAGYONRÓL.

TÖRTÉNELMI TANULMÁNY

IRTA

Dr ZSILINSZKY MIHÁLY.

BUDAPEST
HORNYÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA
1912.

MÉG EGYSZER
A
KATH. AUTONÓMIÁRÓL
ÉS A
PAPI VAGYONRÓL.

TÖRTÉNELMI TANULMÁNY

IRTA

DR ZSILINSZKY MIHÁLY.

BUDAPEST
HORNYÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA
1912.

I.

«*A katholikus autonómia függő kérdései*» címe alatt dr. Dudek János egyetemi tanár egy korszerű munkát írt dr. *Andor* György miniszteri tanácsos és *Rajner* Lajos püspökhelyettes *helyeslésével* és *engedelmével.*

Ez azt jelenti, hogy világi és egyházi felsőbb hatóság hivatalos nézetét és felfogását fejezi ki, nem csupán a tiszteletreméltó szerzőjét. Ez tehát *hivatalos* kiadványnak tekintendő.

Az előszóban, a helyzetről szólva kiemeli, hogy 1848: XX. t.-cikk óta a kath. egyház megszünt uralkodó egyház lenni; új helyzet állott elő, melyben a *népre* kell a súlyt helyezni. Sajnálkozik afelett, hogy az 1848: III. t.-c. 6 és 7. szakaszaiban a törvényhozás oly jogokat vett igénybe, amelyeket szerinte a kath. egyház kezében kellett volna hagynia. Fáj neki, hogy a törvény a *főkegyúri jog* címén a király által kezelt egyházi jogokat a felelős minisztérium körébe utalta, és hogy az alkotmány visszaállítása után a «*kath. jogok és javak*» a vallás és közokt. minisztérium kezelésébe mentek át.

Ezt ő *viszás helyzetnek* mondja, melynek megszüntetésére a «kath. autonómiát» állítja oda kárpótlásul, — az erdélyi *kath. Status mintájára.* Ezt a szervezetet ő és társai a protestánsoknál dívott névvel «autonómiának» nevezték el, ami pedig köztudomás szerint nem az. Leghelyesebb Deák Ferencnek az a mondása, mely szerint

a kath. autonómia nem egyéb, mint *fából vaskarika.* A csalhatatlan római pápa hatósága alatt álló kath. egyház szervezete nem fér össze semmiféle demokratikus alapon álló autonómiával. Azért nem csoda, hogy sokan idegenkednek a helytelen elnevezéstől. Ezt a szerző is beismeri; de azért a «*miniszter kezében* rekedt *előjogokat és javakat* visszaköveteli és arra vállalkozik, hogy bebizonyítsa, miszerint ezek *katholikus és nem állami* javak!»

Ezzel Szerző nagy fába vágta a fejszéjét; mert azt bebizonyítani nem lehet. Nézzük csak az ő felfogását és okoskodását. Ő a protestánsoknak abbeli felfogását, mely szerint nem ellenzik, hogy «adják ki a katholikusoknak a miniszter kezelésében levő kath. *jogokat és javakat*, de az állam ugyanekkor adjon a protestánsoknak is aránylagos javakat», ellenzi.

Lássuk csak a tudós tanár úrnak okoskodását a törvényben foglalt *jogegyenlőség és viszonosság elveinek* világítása mellett.

Feltételezzük, hogy Magyarországnak minden értelmes lakosa tudja, miért volt kénytelen Őfelsége visszautasítani 1871-ben a kath. bizottság által készített úgynevezett *autonomikus* tervezetet.

Ha netán a szíves olvasó már nem emlékeznék az akkori helyzetre, akkor röviden emlékeztetésül ideírjuk a lényegét. Őfelsége, a koronás király, az akkori szabadelvű kormány javaslatához képest, azért volt kénytelen visszautasítani az eléje terjesztett javaslatot, *mivel ezt a katholikus egyház hierarchikus szervezetének s a király főkegyúri jogainak sérelme nélkül életbeléptetni nem lehetne.* A másik főok pedig az volt, amit a jó kath. Ghyczy Kálmán orsz. képviselő 1871. ápr. 3-ikán előterjesztett interpellációjában felhozott, hogy a tervezett autonómia az egyházi javadalmasok, káptalanok, szerzetesek, plébánosok, egyházak és templomok jószágait, továbbá az alapítványokat és alapokat a *magyar kath. egyház tulajdonának* jelentette ki és mindezek *birtokaira a kath. egyház tulajdonjogának s hitbizományszerű élvezetének*

telekkönyvi bekebelezését akarta elrendelni! Ez volt az eredeti kívánság, mely a kath. papság lelkét mozgatta és ennek alapján a papság egész törekvését arra fordította, hogy lerázván magáról a régen adományozott javadalmakkal járó terheket és kötelességeket, a vagyon mégis örök időkre az ő kezében és élvezetében maradjon.

Minthogy ez nem sikerülhetett, tehát készítettek egy *másik tervezetet,* melyről dr. Dudek János tanár úr azt mondja, hogy ennél az önkormányzati tervezetnél jámborabbat elképzelni sem lehet. Botránkozik és elkeseredik afelett, hogy a kormányok méltatlanul bánnak el a kath. egyházzal, melynek pedig oly sokat köszön a magyar állam. Szenvedélyesen és méltatlanul tör ki a vallás- és közoktatásügyi miniszterek ellen. «Játékot űznek — úgymond — velünk s autonómiánkkal és nincs senki, aki odamondaná nekik: elég legyen a játékból; ne gúnyolódjatok a katholikusokkal azért, mert ezek tehetetlenek. Ne mutogassátok nagy fölényeteket egy tehetetlennel szemben, ti *híres kath. miniszterek!* A három millió protestánsnak állami protestáns egyetemet emeltetek, melyet nem is kért: *adjátok meg a tizenkét millió katholikusnak a saját dolgai fölött való rendelkezési jogot,* hisz magatok mondtátok kétszer is, hogy az megilleti a katholikusokat. Tehát legalább a magatok szavára legyetek kényesek, ha már bennünket akár hátba is verhettek — büntetlenül.»

Ez a hang, ez a beszédmód elárulja, hogy a tanár úr haragszik. Már pedig a magyar példabeszéd szerint, aki haragszik, annak soha sincs igaza. Ez esetben pedig a tanár úr éppen megfeledkezik papi méltóságáról. Mert nem igaz, hogy azok a «híres kath. miniszterek» játékot űznének a kath. autonómiával; nem igaz, hogy «protestáns egyetemet» emeltek, mert *állami* egyetemet emelnek Debrecenben. Ennek csak egy fakultása lesz «protestáns» jellegű, éppen úgy, mint a budapesti *állami* egyetemen a «katholikus fakultás» bennfoglaltatik a többi fakultások között. Tehát megvan a teljes paritás. Itt annál kevésbbé lehet szemrehányást tenni a kath. miniszereknek, mivel

Debrecen nagy összeggel járul az ottani egyetem felállításához.

Abban sincs igaza a bosszankodó t. tanár úrnak, hogy a kormány *nem adja meg* a tizenkét millió katholikusnak azt, amit a három millió protestánsnak megadott, t. i. hogy *saját dolgai* felett szabadon rendelkezzék!

Hát ugyan ki akadályozza Magyarországon a hatalmas r. kath. egyházat abban, hogy *saját dolgai* felett szabadon rendelkezzék?! Ehhez nem kell kormányi engedély. Ezért nem kell a kath. miniszereket okolni, annál kevésbbé szídni és gyanusítani. *Sajátja* felett minden ember és minden törvényes testület szabadon rendelkezik!

De itt, a szőnyegen forgó kérdésben, nem a kath. *egyház sajátjáról*, hanem a *magyar állam sajátjáról, annak tulajdonjogáról lévén* szó, semmiféle miniszter nem támogathatja a kath. papság hamis és jogtalan követelését anélkül, hogy a hazaárulás bűnébe ne essék! Ha a tisztelt tanár úr, harag és felháborodás nélkül elfogulatlanul, igaz keresztényi igazságszeretettel tudna gondolkozni, akkor nem emelhetne ilyen méltatlan vádat a kath. miniszterek ellen.

Mert azok a miniszter urak mindnyájan legalább is olyan igazhitű kath. férfiak, mint a biráló tanár úr. Azoknak a méltatlanul megrótt miniszereknek abszolute semmi okuk nem volt és nem is lehetett a r. kath. egyház megkárosítására. Egyedüli bűnük csak az, hogy tisztább felfogásuk van az ország érdekeiről és a fennálló törvények kötelező erejéről, mint a tisztelt kath. papság némely tagjainak, akik semmit sem akarnak tudni a világ haladásáról, a vallási jogegyenlőség és viszonosság elveiről és ezeknek alkalmazásáról.

Ez pedig nagy bajoknak az okozója; mert állandóvá teszi a haza polgárai között az egyenetlenkedés és gyűlölködés átkát.

Aki az ország ügyeiről helyesen és igazságosan akar ítélni, annak mindenekfelett őrízkednie kell az önzés és részrehajlás bűneitől. Mert más a helyzete annak, aki

csak saját házi ügyeivel foglalkozik és ezek felett szabadon rendelkezik, és más a helyzete azoknak, akik a kormány rudjánál állva és dolgozva érzik, hogy ők tetteikért és esetleges mulasztásaikért *felelősek* a királynak, az országnak és saját lelkiismeretüknek. Ezeknek szent kötelességük a törvény szerint cselekedniök, mert különben közmegvetésnek tennék ki magukat.

Dr. Dudek nem felelős senkinek; legfeljebb azoknak, akik megengedik neki, hogy tetszése szerint birálgathassa és gúnyolhassa a kormányt és a protestánsokat. Ő sajnálkozik és bosszankodik afelett, hogy «a sajtóban *senkinek* sem jutott eszébe megmagyarázni az embereknek azt, hogy a *kath. egyházi vagyon nem* keletkezett az *állam javaiból!*»

Ő tehát ennek a bebizonyítására vállalkozott. Lássuk miképpen?

Az az állitása, mintha eddig senkinek sem jutott volna eszébe megmagyarázni az embereknek a téves állítást, nem felel meg egészen a valóságnak; mert ellenkezőleg úgy áll a dolog, hogy nemcsak a sajtóban, hanem a kath. nagygyűléseken is évtizedek óta sokan magyarázgatják az ő tételét; de *sem ő, sem azok* nem bírták *bebizonyítani* az egyházi vagyonnak *felekezeti tulajdonságát.* Ez pedig igen nagy kérdés, melyet okvetlenül meg kell oldani; de nem egyszerű állitásokkal, üres frázisokkal, annál kevésbbé részrehajló és önző elfogultsággal, hanem a jog, a törvény és az igazság alapján, történelmi adatokkal.

A történelmi adatok pedig azt bizonyítják, hogy a régi törvények és felfogások szerint a kath. egyház élvezetében lévő vagyonnak tekintélyesebb része kétségtelenül *állami* vagyon; de az is igaz, hogy egy része a kegyes hívek hagyományából eredt. Ebből aztán józan ész szerint az következik, hogy különböztetni kell; mert amilyen helytelen volna a vagyonrablás, épp olyan helytelen a jogtalan, a meg nem szolgált vagyonhoz való ragaszkodás. Úgy az államnak, mint a r. kath. egyháznak közös érdeke követeli, hogy a tényállás megállapíttassék és az ügy a fennálló új tör-

vények alapján *rendeztessék* és közmegelégedésre véglegesen *megoldassék*.

Haraggal, szenvedélyes kitörésekkel nem lehet igazságot sem keresni, sem megtalálni. Az a kath. felekezeti *pártsajtó*, melyet dr. Dudek sürget, már csak azért sem segíthet a bajon, mert az nem képes felemelkedni az önzetlen igazság és törvényesség színvonalára. Az mindig a multnak a dicsőségét fogja siratni, azt a régi dicsőséget, mikor a római egyház fejei uralkodtak az összes keresztény *államok felett*. A kath. papságnak nagy része nem képes a jelen kor követelményeinek és a kor haladásának magaslatára emelkedni. Mindig VII. Gergely, III. Incze és VIII. Bonifácius pápák lesznek azok az ideálok, melyeket követni óhajtanak. Ez emberi gyarlóság, mely az uralom szeretetével függ össze.

Íme ez a papság még mindig fájlalja, hogy az 1848-iki törvényhozás megalkotta az 1848 : III. t.-c. 6. és 7-ik §-ait, melyek a magyar felelős minisztérium megalakítása folytán arról rendelkeznek, hogy a régi kir. udvari kancellária, a kir. helytartótanács és kir. kincstár teendői és hatalma *kizárólag a magyar kir. minisztériumra* bizattak; — és siratja azt is, hogy a kath. érsekek, püspökök, préposlok és apátok kinevezése, a kegyelmezés jogának gyakorlása és a nemességnek, címeknek s rendeknek osztása mindig csak a magyar felelős miniszter ellenjegyzése mellett történhetik meg! Ez ellen panaszkodik és világosan kifejezi, hogy *e miatt «nem juthat a kath. egyház jogaihoz!»* Nem tud és nem akar alkalmazkodni az új magyar alkotmány szelleméhez, hanem valóságos rajongással festi le a kath. egyház régi előjogait II. Józseftől fogva V. Ferdinandig és panaszképpen emlegeti a protestánsoknak engedett szabadságot. A protestánsokról azt állítja, hogy «úgy szerették az *uralkodó* egyházat, *mint kecske a kést!»* Ebben volt is valami igazság, mivel a kés az uralkodó kath. papság erőszakos és gyilkos kezében volt.

Az 1848 : XX. t.-c., melynek meghozatala örök dicsőségét fogja képezni a magyar törvényhozásnak, a törvé-

nyesen bevett vallásfelekezetekre nézve kimondta a jogegyenlőségét és a viszonosságot, mint olyan elvet, mely megállapítja a vallásfelekezeteknek viszonyát egymáshoz és az államhoz.

Igaz, hogy ezzel elvileg megszünt a r. kath. egyháznak minden *uralma* a többiek felett; vagyis — jobban mondva — tényleg is meg kellett volna szünnie! Ezt azonban a római klérus nagyrésze nem képes elviselni. És a jogegyenlőséget hirdető törvénynek végrehajtása ellen minden lehető és lehetetlen módot felhasznál büntetlenül.

Amíg a törvény elleni izgatást csak a papság egy része tette, addig nem volt nagy a veszedelem; de újabban az egész *világi kath. elemet* is bevonja a retrográd irány uralomra emelése céljából. Ezzel reméli megdönteni, vagy legalább kijátszani az 1848 : XX. t.-c. becsületes végrehajtását. Ne ámítsuk a világot; most itt a néptömeg fellázítása és félrevezetése a cél, hogy ennek segítségével megváltoztathassák a helyzetet és megakadályozzák az ország szabad és békés fejlődését és visszaszerezzék a középkori régi előjogokat.

Ezt akarja előmozdítani dr. Dudek is, mikor *függő kath. kérdésekről ír.*

Ő is kárhoztatja a liberalizmust és ennek megtörésétől várja a sajátlagos kath. autonómia megteremtését. E végből sürgeti a kath. *sajtó* erősítését, ezzel a kath. öntudat felébresztését, hogy ennek segítségével megteremthessék a fából való vaskarikát, a kath. *autonómiát.*

Minthogy a világos törvényekkel egyeseknek nem lehet büntetlenül szembeszállaniok, tehát a nép tömegharagjára appellálnak! Úgy beszélnek, mintha a kath. miniszterek akadályoznák a kath. autonómiát. Szidják Wlassicsot, sőt még gr. Apponyit és gr. Zichyt is, *«mert nem adják meg»* a kath. autonómiát! Mintha a tudós szerző és társai nem tudnák, hogy nem a miniszterek jóakaratán, hanem a törvényen és a római kath. egyház *belszervezetén* múlik a dolog, mely elvileg sem tűr meg demokratikus egyházszervezetet, sem igazi autonómiát.

A néptömegekre és kath. nagygyűlésekre appellálnak azok, akik jól tudják, hogy a római főhatóság sérelme nélkül a római kath. egyháznak *nem lehet* olyan autonómiája, mint a protestánsoknak. De ennek nem a kormány az oka; annál kevésbbé a protestánsok. Mégis 1848 óta azzal bolondítják a népet, hogy csak olyan autonómiát kivánnak, aminő a protestánsoké, t. i. hogy a kath. egyház szabadon rendelkezhessék a *saját vagyonával!* Ez a hamis beszéd, mely csak a nép tudatlanságára számít; mert a népnek fogalma sincs arról, hogy az ő papsága évszázadok óta olyan szolgálatokért bírja az óriási vagyon élvezetét, melyeket már régóta a világi alkotmányos *állam* teljesíti. Abban van tehát a lelkiismeretlen ámítás, hogy az egyházi adótól rettegő nép tömegei előtt a kath. papság az *állam vagyonát* az egyház *sajátjának* hirdeti. A törvényekre és a történelmi igazságra hivatkozó férfiakat pedig úgy állítják oda, mint ellenségeket, akik a kath. egyházat meg akarják károsítani!

Erre az eljárásra és a helyzetnek ilyetén való festésére igazán el lehet mondani, hogy «Ignotos fallit, notis est derisui».

II.

A tisztelt olvasó ítéletére bízzuk azt, hogy mi értelme és hatása lehet az olyan beszédnek, mely a kath. bizottság második javaslatáról, egy miniszteri tanácsos engedelmével ilyen modorban mulattatja olvasóit: «Összehívták a már feltünően mozgolódni kezdő katholikusokat s azt is mondták nekik: tessék az 1870/1-ki tervezeteket átdolgozni a hierarchia és a főkegyúri jog sérelme nélkül. De hogy mi jogot juttat az alakítandó autonomiának a hierarchia s mit a főkegyúr, azt a világért sem mondották volna meg... hagyták a kongresszust magára: fejtse meg ő a rebuszt, ahogy tudja, ők pedig Wlasics urammal együtt a markukba nevettek».

Hát kérem ez nem komoly beszéd; ilyet csak a tudatlan nagy tömeg tapsaira vágyó kortes mondhat, de nem komoly egyetemi papi tanár. Micsoda triviális indokolás az, mikor így folytatja: «*Mindent tudnak, de nem adhatnak át nekünk semmit, mert a protestánsok, az uralkodó Tiszák, folyton azt súgják a fülükbe: jog ide, jog oda, a katholikusokat erősíteni nem szabad!*» Ez — bocsánat a kifejezésért — közönséges ráfogás, mely eddig sohasem tartozott papi erények közé.

Sem a Tiszák, sem a protestánsok ilyet sohasem mondanak; hanem mindig azt hirdetik, hogy a *jogot, a törvényt és az igazságot* minden körülmények között tisztelni és követni kell. Azért kitartóan és erélyesen követelik, hogy a vallási jogegyenlőséget és viszonosságot

megalapító állami törvény *végre valahára becsületesen végrehajtassék.* Ez a törvény és annak becsületes végrehajtása már eleve kizárja az igazságtalanságot és a részrehajlást; mert Quod uni justum, alteri aequum. A régieknek helyes elve ma is érvényes.

Ez ellen csak a régi előjogok és kiváltságok sötét lovagjai emelhetnek panaszt, akiknek fülét a bibliabeli keresztény morál alapelvét képező *igazság* is sérti, mely azt mondja: amit nem akarsz magadnak, te se tedd embertársadnak! Már pedig az ilyen viszonosság tiszteletben tartása nélkül semmiféle társadalom békéje fel nem tartható.

Mindenesetre feltünő jelenség, mikor egy állami fizetést húzó, jólétnek örvendő pap, aki a régi előjogok mellett tör lándzsát, a *nép* hangulatát akarja felhasználni a *nép jogait* és *szabadságait* biztosító *törvények ellen!* Az sem mindennapi eljárás, hogy a nép hangulatára és a sajtóra való hivatkozás mellett *a nép akaratát* olyannak tünteti fel, *mely szerinte erősebb «mint a királyilag szentesített írott törvény».* Nem gondolja meg, hogy az ilyen elmélet, ha a papi vagyon elvételéről lenne szó, furcsa eredményeket szülhetne az országban.

Amilyen helyes dolognak tartjuk, hogy a tiszteletreméltó tanár úr felveti azokat a kérdéseket, hogy mi az a főkegyúri jog? milyen eredetűek az egyházi javak, alapok, alapítványok és iskolák: épp oly helytelennek kell mondanunk azt, hogy ezeket a fontos kérdéseket is csak azért veti fel, hogy ezekből is *fegyvert kovácsoljon az 1848-iki törvény ellen.* Mert ha a mindenható néptömeg elé valaki azt a kérdést vetné fel, hogy kié legyen a papi birtok? alig hihető, hogy a papsag az eredménnyel meg lenne elégedve.

Azért tanácsos lesz csak e törvények igaz szelleme mellett maradni és a döntést a nép akaratának kitejezésére hivatott törvényhozó testületre bízni, úgy ahogy azt Kérészi Zoltán is javasolja, akinek nézete szerint is a kath. autonómia megállapítása a világi *törvényhozó*

testület jogkörébe tartozik. Ezzel szemben dr. Dudek a legfőbb kegyúrnak jogára hivatkozik; mintha azt a jogot Őfelsége a törvényhozással szemben és a fennálló törvények világos értelme *ellen* is gyakorolhatná. Ezt hirdetheti valamely tudatlan falusi káplán a maga szűk körében, de nem hirdetheti egy tudós egyetemi tanár még akkor sem, ha erre az állam kenyerét evő miniszteri tanácsos ad neki engedélyt. Hiszen ha a kath. autonómia tisztán egyházjogi intézmény volna, akkor azt nem kellene a kormánytól kérnie. Megcsinálhatnák az egyház körén belül is, de még akkor is csak az állam kormányának jóváhagyásával, úgy ahogy a protestánsoknál történik.

Csak az a baj, hogy a kath. autonómia *címe* alatt nem egyházi intézményt kell érteni, hanem az *állam vagyonának* eltulajdonítását, amihez igenis a magyar törvényhozásnak is van és lesz még szava. «A vagyon, a vagyon!!» Ez a varázsjelszó visszhangzik most az ecclesia militans berkeiben.

Márpedig a vagyon és hatalom utáni vágy megöli a könyörületesség és emberszeretet keresztény erényeit. Már a híres Rousseau is panaszkodott, hogy a papságnál az ő korában is hiányzott a könyörületesség érzelme. Háttérbe szorította a vagyon és uralom vad szenvedélye, mely mindig önzésből táplálkozott. Ez az önzés volt — úgymond — oka a legtöbb bűnténynek és nyomorúságnak, mely az emberi fajt véres háborúkba keverte.

Úgy látszik e tekintetben a mai kor szellemé sem jobb. A kath. papság ezt a földi hatalmat a kath. «*autonómia*» ártatlan és szelíd neve alatt akarja magának továbbra is biztosítani, anélkül hogy azokat a szolgálatokat, melyekkel azt hajdan kiérdemelte, most teljesítené, tehát elvállalt kötelesség teljesítése nélkül.

Rosszúl ismeri az a néptömegek lélektanát, aki mai időben a népszavazat útján akar papi vagyont biztosítani. Tessék csak megpróbálni, majd meglátják, hol fog kilyukadni a kath. autonómia. E tekintetben is hiába

hivatkoznak az 1791 : 26. és 1848. első szakaszára. Akkor nem volt szó papi vagyonról; most pedig ez az a kényes pont, mely körül mozog a papság egész politikája. Az autonómia csak ürügy, egy szépen hangzó *görög szó*, mely alatt a magyar kath. papság egészen mást ért, mint más halandók. Ezt ma már a hívő kath. nép is jól tudja; és nem akarja elhinni azt az igéretet, hogy akkor majd nem fog kelleni egyházi adót fizetnie.

Hiába hirdetik, hogy a legfőbb kegyúri kir. jog *személyes* jog, melyet a törvényhozás hozzájárulása nélkül lehet és kell gyakorolni. Az a gyűlöletes 1848 : III. és VII. törvenycikk fennáll a maga teljességében és valami nagy véres forradalom nélkül nem is változtatható meg. A magyar törvényeknek egész tömege bizonyítja, hogy a magyar királyok régibb időben is *országgyűlésekkel egyetértőleg intézték* az egyház ügyeit, még akkor is, mikor a római egyház uralkodónak mondhatta magát. Ott van például az 1498 : 69. t.-c., melyben a magyar *országgyűlés* rendeli, hogy a főpapok a megyéjükbeli alsóbbrendű papságtól inkább szeretet, mint kényszeradományt szedjenek. Önkényesen a papokat semmi módon meg ne sarcolják; az egyházakat pedig egyházi átokkal ne sujtsák. Az *1500-iki országgyűlés* számos cikke szól a főpapok kötelességeiről. Az 1504-iki 26. t. c. elrendeli, hogy papot ne a főpap küldjön a nemesek falvaiba, mert ezeknek már Szt. István megengedte, hogy magoknak papot választhassanak. A jobbágyok az ilyen főpapnak tizedet adni nem tartoznak, hanem a tized a végvárak védelmére fordíttassék.

Ott vannak az 1548. és 1550-iki országgyűlések, melyek határozatot hoztak az eretnekek kiirtásáról, a főpapok jó megválasztásáról, vagyis olyanokról, akik tehetségükhöz képest iskolákat állítsanak, melyekben az igaz vallás tanítassék. A főpapok saját megyéjükben lakjanak; mindenikük csak *egy* javadalommal bírjon és ne többel. Az összes egyházi birtokok, jövedelmek és javadalmak és apátságok a világi emberektől elvétessenek és azoknak

adassanak, akiket illet. Az ország rendjei arra is kérik a királyt, hogy járjon közbe őszentségénél a római pápánál, hogy a még fel nem szentelt püspökök megerősítését ingyen tegye. Az ország karai és rendjei arra is kérték a királyt, hogy az eretnekek birtokaikból kidobassanak; az elpusztult zárdák klastromok és káptalanok birtokai és jövedelmei tudós és jámbor férfiaknak adassanak, akik hívek maradtak apáik vallásához.

Ott van többek között az 1550 : XII. t.-c. az eretnekek ellen, a pápai annáták ellen és a világiak kezére jutott püspöki birtokok visszaadása ügyében.

Ott vannak a XVI. századból vallásügyi rendeletek és törvények[1], melyek bőven megcáfolják dr. Dudeknek azon állítását, hogy nálunk a katholikus ügyeket is az államjog is mindig a *kánonjog szerint* tekintette. Az ország törvényhozása nélkül csak II. József intézkedett. Utódai már mind országgyűlések által hozták a vallásügyi törvényeket és 1848 óta minden egyházpolitikai kérdás alkotmányos úton, a törvényhozás és a kormány által intéztetik el. A királynak nincs egyetlen egy olyan személyes főpatronusi joga, melyet saját személyében, alkotmányos kormány mellőzésével hajthatna végre.

Ez nem jozefinisztikus és nem különleges protestáns felfogás, hanem történelmileg kifejlődött természetes és törvényes joggyakorlat. Ehhez nem kell a római pápának jóváhagyása; ez a magyar királynak és a magyar törvényhozó testületnek jogához tartozik azon egyszerű oknál fogva, mivel nem a kath. egyház tulajdonáról, hanem a magyar állam vagyonáról és ennek jogi természetéről van szó.

Ezen a felfogáson alapszik a kath. egyház birtokában levő állami vagyon feletti törvényes intézkedésnek a joga is. A kath. kánonjognak ebben a kérdésben nincs helye, sem döntő ereje. A kath. autonómia szer-

[1] Például az 1558 : XV. és XVIII. t.-c. — 1556 : XVII. t.-c. — 1557 : V. t.-c. 4. §-a. — 1715 : 16. t.-c.

vezésének *legfőbb akadálya* nézetünk szerint a *római egyház hierarchikus szervezetében áll,* mely szerint a világi elem nem határozhat egyházi ügyekben. Már pedig akárhogy forgassuk a kérdést, világi elem nélkül nincs egyház. Így állván a dolog, a kath. autonómia létrehozása a világi elem tényleges közreműködése nélkül nem lehetséges. Ámde a művelt világi elemnek az egyházi administrációba való bevonása csak akkor ér valamit, ha a *többségi határozatok* érvényre juthatnak.

Olyan autonóm egyházi gyűlés, melyben a világi elemnek szabad beszélni, tanácskozni, de a többség akaratával szemben mindig a plébános vagy esperes, vagy püspök akarata vagy szeszélye határoz, parodiája az autonómiának. Csak a tudatlan tömeg előtt lehet olyan állításokat kockáztatni, hogy a hierarchikus egyházszerkezet *Krisztus rendeletén* alapszik,[1] és hogy azon változtatni s a jogköröket a klérus és a laikusok között tágítani, vagy szűkíteni *senkinek* sem áll hatalmában! Ezt csak az ő helytartói, a római pápák tették a magok hatalmából, az ál-izidori gyűjteményben kiemelt legfelsőbb egyházi jogok alapján. A Szent István *apostoli követségéről* szóló mesét már senkisem veheti komolyan mióta jeles kath. történetírók kimutatták annak hamis voltát. Ismeretes történelmi tény, hogy a püspököket hazánkban századokon át nem a magyar királyok nevezték ki, hanem az illető káptalanok szabadon *választották.*[2] Hol volt addig a királyok főkegyúri joga?

A püspököknek a magyar királyok által való *kinevezése* tulajdonképpen Zsigmond király alatt kezdődött. Eszerint ő volt a magyar kath. egyháznak első főkegyura, vagyis jobban mondva «védője és oltalmazója» a római pápai hatalommal *szemben.* Hogy mit kell a magyar király főkegyurasága alatt érteni, azt megmagyarázta Werböczy

[1] L. Dudek füzetének 25. lapját.

[2] V. ö. Rajner tanár művét A püspöki székek betöltésének történetét 1901-ben.

az ő Hármaskönyvében. Később Mária Terézia megszerezte az «apostoli kir.» címet. Ennek fiai és utódai szabadon használták legfőbb királyi kegyúri jogaikat és sokszor jöttek összeütközésbe Rómával. A főpapi kinevezések újabb értelmét és gyakorlási módját az 1848 : III. t.-c. határozta meg, mely szerint a kinevezés csak az alkotmányos kormány előterjesztése alapján történhetik meg.

Ebben az egész ország megnyugodott, csak a római kath. klerus berzenkedik ellene, mivel a magyar kormánynak semmi befolyást nem akar engedni a püspökök kinevezésében és a püspöki javak adományozásában. Nem akar belenyugodni azon ténybe, hogy 1848-ban az ország óriási változáson ment át; hogy akkor szűnt meg nemcsak a polgári nemesség minden régi kiváltsága és előjoga, hanem a római kath. egyháznak uralkodó jellege is, hogy akkor mondatott ki a hazában törvényesen bevett összes vallásfelekezetekre nézve is a tökéletes jogegyenlőség és viszonosság elve. A kor szelleme és a közönséges igazság követelte, hogy a nép egyenlő teherviselés mellett, valláskülönbség nélkül egyenlő jogokkal is bírjon.

Magának a királyi Felségnek közjogi és főkegyúri joga is nagy változáson ment keresztül azáltal, hogy az egyenlőség és viszonosság elve alapján az ő főkegyúri joga és kötelessége is az összes törvényesen bevett vallásfelekezetekre is kiterjesztetett. Egyúttal kimondatott az is, hogy ezen kibővített főkegyúri jogát csakis a felelős alkotmányos kormány útján gyakorolhatja.

Sajnos, hogy a magát még mindig egyedül üdvözítőnek és uralkodónak nevező római kath. egyház papsága nem akar ezen alaptörvény szelleméhez alkalmazkodni; régi kiváltságait most a «kath. *autonómia*» ártatlan de tetszetős címe alatt akarja továbbra is élvezni.

III.

Most menjünk át az egyházi birtok *eredetéről* és a szent koronáról szóló résznek birálatára és kibővítésére.

Dr. Dudek birálja Kérészynek jogi felfogását a kath. autonómia hatásköréről és az egyházi vagyon jogi természetéről. Kérészy felfogása szerint, mely egyezik a mi felfogásunkkal is, az egyházi javak *állami eredetű vagyont* képeznek. Ebből önként következik, hogy amit a katholikus papság az «autonómia» részére követel, az tulajdonképpen nem egyéb, mint jogtalan követelése annak, hogy az *állam vagyona «kath. autonómia»* címe alatt *átadassék* a r. kath. egyház tulajdonába.

Ennek az igénynek jogosultságára vonatkozólag dr. Dudek hivatkozik a római egyház évezredes multjára; s ezzel szemben az 1848 : III. és VI. t.-cikket *jograblónak* igyekszik felmutatni! Nagy buzgalommal akarja bebizonyítani azt, hogy Szt. István a *saját családi birtokából* adományozta az egyház kezében levő vagyont. Erről a tárgyról ő már terjedelmes tanulmányokat irt 1906-ban és 1908-ban a «Religióban» s egészen belelovagolta magát azon meggyőződésbe, hogy a magyar államnak semmi köze a kath. egyház vagyonához, mert azt Szt. István örök időkre *saját magánvagyonából* adta az egyháznak. Polemizál Kérészyvel és polemizál Deák Ferenccel is, aki — igen helyesen — azt állitotta, hogy a «magyar királyok, az egyházi *magasabb hivataloknak* az alapitói,

s azokat az országnak királyi jog — jus regium — alatt álló területekből fekvő javadalmakkal látták el». A püspökségek fekvő vagyonát, szerinte az egyház nem a *szent korona* jogán kapta. Ez az elmélet u. m. az Anjouk korában fejlődött ki, mikor a királyi jog a szent korona joghatóságává alakult át. Ezt az *elméletet* — u. m. — az a *hangulat* szülte, mely II. József óta kath.-ellenes irányban fejlődött ki. «Az *irigység* az, — folytatja tovább — amely *szembeszállva a történelmi igazsággal* (!) a szívekben, különösen a másvallásúak szíveiben, folyton éleszti azt a hangulatot, hogy a magyar kath. egyházat nem érősíteni, hanem mindenképpen *gyengíteni* kell . . .»

Ez az állítás csak azt mutatja, hogy mennyire kifogyott dr. Dudek az objektiv bizonyítékokból, mikor tudományos történelmi tények és államjogi érvek helyett a jelenkori katholikus *hangulat* elmérgesítő eszközeihez folyamodik. Ime Esopus meséje a farkasról és a bárányról. Az ő elmélete szerint Szt. István a senkiföldjét *éppen olyan elévülhetlen tulajdonjoggal* adta az egyháznak, mint a *többi világi adományozottnak*. Hogy ez mennyire tarthatatlan állítás, azt alig kell bővebben magyarázni. Mert hiszen minden művelt olvasó ismeri azt a nagy *különbséget*, mely a magánember és az egyház birtokának jogi természete között van. A magánember szabadon eladhatja, elajándékozhatja és elzálogosíthatja a maga vagyonát. Ezt az egyház, mint testület, nem teheti meg. Miért? Azért, mert ez a vagyon nem az egyház tulajdona, hanem *a magyar államé*, mely felett csak az állam, a törvényhozó testület és a király egyetértése intézkedhetik.

Szabadjon itt megjegyezni, hogy a magyar egyházi vagyon *jogi természetét* tisztán és közmegnyugvásra megállapítani különösen azért nehéz, mivel maga az egyházi vagyon *állaga* sem világos. A régi keresztény jogászok egyszerűen átvették a pogány római jog rendszerében használatos kifejezéseket. Azért nem is igen törték a fejüket azon, *mit* kell érteni a „res sacrae, res ecclesiasticae", a „bona et beneficia ecclesiae" elnevezések alatt. Ezeket

a fogalmakat gyakran a keresztyén *kanonisták* is összetévesztették egymással.

Schulte például „minden ingó és ingatlan dolgot, vagy oly szolgáltatást értett alatta, melynek állagáról vagy jövedelméből az egyház szükségletei, bármely irányban, akár kizárólagos, akár részletes fedezetet nyernek. Mások, mint például Kossutányi azt mondja, hogy az egyházi vagyon az egyház — magánjogi úton érvényesíthető és pénzben kifejezhető értékű jogainak összessége; tekintet nélkül arra, hogy azt az egyetemes, partikuláris, vagy lokális egyház testületileg vagy hivatalánál fogva alapítványszerűleg bírja.[1] Teljesen igaza van Kossutányinak abban is, hogy a «magyar kath. egyházi vagyon tulajdonjoga a mi modern jogi fogalmaink és felfogásunk kategoriáiba bele nem illeszthető . . . Az egyházi vagyon *történelmi fogalom*, melyet csak keletkezésében és koronként változó *célok és rendeltetések részleteiből*, az *állam és egyház közötti viszony* változásaiból lehet összeállítani.»

Dr. Dudek — úgy látszik — a régi kanonisták önző elveit követi, mikor a viszonyok változhatatlanságából indul ki és a kath. vagyont *örök időkre* szóló ajándéknak tekinti. Ez is álláspont, de helytelen és tarthatatlan álláspont; mert a változó és haladó világon «örök időkre» szóló emberi intézmények nincsenek.

A magyar egyházi vagyon jogi természetét *azok a célok* és azok a *feladatok* határozzák meg, melyeknek elérésére és megvalósítására a régi magyar királyok adományozták. Ha tehát a változó időhöz képest azt akarjuk tisztába hozni, hogy *kié* az egyházi vagyon? akkor mindenekelőtt azt kell kérdeznünk: *kik* és *mi célból* és *minő körülmények között* adták hajdan azt a vagyont, mely most a római és görög kath. egyház birtokában és élvezetében van? Miféle *munkáért és milyen szolgálatokért* kapta ezt az egyház a régi királyoktól? És végre — ami

[1] L. az egyházi vagyon tulajdonjogának alanyáról szóló művét. Budapest, 1897.

itt fődolog — tudnunk kell, vajjon teljesíti-e a papság *még most is* azokat a szolgálatokat, melyeknek fejében e javadalmakat kapta és koronként gyarapította?

Ez az egyedül helyes kiindulási pont; mert az ezen kérdésekre adott válasz helyességétől függ a kérdés megoldásának helyessége is.

Nem az a lényeges, nem az a döntő, amit erről a római pápák mondtak és a magyar Werbőczyek írtak. Még csak azt sem akarjuk szellőztetni, hogy a magyar állám szuverén jogainak sérelmével és a magyar királyok főkegyúri jogának kijátszásával, mi jogon osztogatták hajdan a római pápák *pénzért idegeneknek* a magyar egyházi birtokok jövedelmeit. E téren a magyar nemzet történelmében sok visszaélés történt, melyre ezúttal nem kívánunk kiterjeszkedni. Hiszen Dudekék majd adnak még okot és alkalmat arra is, hogy meghallgatván egyházjogi felfogásukat — kimutassuk állításaiknak tarthatatlanságát.

Az ő elméletük eltér a mi felfogásunktól. Ők más forrásokból meritik adataikat, mint mi és nem szeretik kutatni az egyházi vagyon jogi természetét ott, ahol kell, t. i. a papság által századokon át *végzett állami és politikai, kormányzati és igazságszolgáltatási munkának díjában.* Őket már gyermekkorukban megtanították arra, hogy mit írt róluk az első magyar király Imre fiának, hogy tiszteljék a papokat és püspököket, mert — úgymond — az *Úristen* ezeket tette az emberiség őreivé, a lelkek vizsgálóivá és minden isteni szentség adóivá; ezek nélkül királyságok és fejedelemségek nem állhatnak fenn stb.

És ez igen bölcs beszéd és tanítás volt; mert akkor és később mégszázadokon át valóban ők voltak az egész ország tanítói, oktatói és vezetői, nemcsak vallási és egyházi dolgokban, hanem az *összes világi kormányzat intézésében is!* Nem szabad feledni, hogy a világi elem egész a Hunyadiak koráig sem írni, sem olvasni, sem latinul beszélni nem tudott. A szellemi sötétség azon századaiban a papok voltak a lelki világosság egyedüli terjesztői

és az erkölcsök fenntartói. Az erőszak korában ők csináltak rendet; fékezték a bűnösöket és vezették a királyokat is. Ezt a nagy érdemet el kell ismerni minden igaz embernek.

Az első tanácsos mindig az esztergomi érsek volt, akinek közreműködését és jelenlétét királyaink még rövid időre sem nélkülözhették. Törvények rendelték, hogy a király udvarában állandóan két püspök legyen, kiket negyedévenként mások váltottak fel.[1] A régi királyok még a csatatérre, sőt II. Endre még a szent földre is magával vitte őket. Ezek voltak miniszterei és tanácsadói, szellemi és erkölcsi vezetői — valóságos gyámapái.

Az alsóbb papságból és szerzetesekből kerültek ki a jegyzők, az írnokok, közjegyzők és birák, levéltárnokok és telekkönyvvezetők, kincstárnokok, végrehajtók; a felsőbbekből politikusok, diplomaták és fejedelmi követek más országok udvarainál stb.

Ezt tudva, senki sem fog csudálkozni afelett, hogy tekintélyük *ennyi állami szolgálat* mellett minden más felett állott. Ime ez a rövid magyarázata annak, hogy *ilyen politikai szolgálatok fejében kapták a régi papok királyainktól javadalmaik legnagyobb részét.*

Az egyházi szolgálatokért járó javadalmak aránylag csekélyek voltak; mert a nép maga a tizeden kívül és más ajándékokon kívül sietett gyónásért, miséért, bűnök bocsánatáért és lelkiüdvösségéért külön *jutalmazni* lelkipásztorát. De kétséghevonhatlan történelmi tény, hogy a főpapság *kiválóan politikai szolgálatok* fejében kapta birtokait, oly időben, mikor alig egy milliónyi lakosságú országban a földnek legfeljebb annyi értéke lehetett, amennyit egynéhány jobbágynak munkája ért.

Ne mondja tehát senki, hogy az a vagyon, melyet a régi papság *világi* szolgálatokért élvezett, *egyházi szolgálatokért* jutott kezébe. Sem azt nem lehet helyesen állítani, hogy a kapott javak nem voltak *állami birtokok.*

[1] 1298 : 20. t.-c.

Az, hogy a gyengébb királyok idejében a római *pápák is* osztogattak magyar birtokokat idegeneknek, csak egyházi visszaélés volt, melyre jogot alapítani nem lehet.

Kun László korában maga a papság zsinatilag mondta ki, hogy az egyházi javak nem tárgyai a forgalomnak; azokat sem eladni, sem elzálogosítani nem lehet. Ez a tény is megcáfolja Dudekéknek azon állítását, hogy az egyházi vagyon az egyháznak oly tulajdona, mint az egyes világi birtokosoké. Sohasem volt olyan; nem is lehet, mert azt sem a törvények, sem a főkegyúr nem engedhették meg.

Hogy az egyes kolostorok, mint hiteles helyek, és egyes hamis szerzetesek és főpapok *miként gyarapították vagyonaikat*, arról itt nem kivánok részletesen szólani. De figyelmeztetésül azok számára, akik a középkor boldogságának dicsőítésével vannak eltelve, meg kell súgnunk, hogy ne ragaszkodjanak oly görcsösen az egyházi vagyon tulajdonjogához, mert azt bizony az írástudó szerzetesek *hamis úton is* szerették gyarapítani. Nem csoda; hiszen a hivatalos okmányokat kizárólag a papok kezelték, írták és másolták. És mikor észrevették, hogy az írástudatlan királyok minden okmányt vakon alájegyeztek, hát bizony igen sokan *okmányhamisítástól* sem rettentek vissza, ha vagyonról volt a szó.

A hamis okmányok *gyártói* is csupa papok és így gyarló emberek voltak, akik azzal nyugtatták meg lelkiismeretüket, hogy az egyházi vagyonnak ilyen gyarapítása nem bűn, sőt istennek tetsző dolog. Azt hitték, hogy a szent királyok nevében a *kegyes csalás* méltánylandó eljárás. Innét van, hogy legtöbb hamisítvány a pápák és a magyar szent királyok — István és László — nevében történt. Csak dr. Karácsonyi János által összeírt hamisított és koholt oklevelek száma megüti a 200-at. Hamis keltezésű oklevelek száma 269; a keltezés nélkülieké 302-t. A hamisítások többnyire birtokadományozásokra, átírásokra és megerősítésekre, vagy más kiváltságokra vonatkoztak.

Ez utóbbiak sorába tartozik a II. Sylvester-féle híres pápai bulla költése koholása a XVII. század közepén, melyet a koholó pap 1001-ik évből *keltezett*. Ilyen a pannonhalmi apátság jogairól és kiváltságairól szóló 1006-ról keltezett okmány költése, mely nem kevesebb, mint 88,818 magyar holdról szól. Ilyen a nyitrai káptalan jószágainak, jövedelmeinek és kiváltságainak felsorolása, mely nem kevesebb, mint 12,263 magyar holdat tesz ki. Ilyen a zalavári apátság alapítása és 1019-ik évről keltezett *birtokainak* adományozása, mely ma 12,762 magyar holdat tesz ki stb.[1] Nem folytatjuk a birtokszerzés hamis módjainak leírását. Csak azt kérdezzük dr. Dudektől: az ilyen birtokokat is sérthetetlen kath. birtokok közé számítja-e? Hiszen ezekről a régi királyok semmit sem tudtak. Ismerjük az *elévülésre* való hivatkozás szokását, de az nem elég ott, ahol az ilyen ősi jogokból *következtetéseket* vonnak a jelenre.

Itt még csak arra hívjuk fel a dr. Dudekkel egy nézeten levő honfitársaink figyelmét, hogy az ilyen gazdálkodás és birtokszerzés *évszázadokon át tartott*, és hogy még a legszigorúbb büntetések sem voltak képesek a hamis birtokszerzés üzelmeit megszüntetni. Csak néhány példának felemlítésére szorítkozunk. Mikor VI. Kelemen pápának tudomására jutott, hogy Zágrábi Antal szerzetes 1347-ben *több oklevelet* hamisított, és hogy IV. Ince pápának egy ilyen hamis bulláját a veszprémi püspöknek és káptalannak *pénzért* eladta, akkor felhívta Gergely csanádi és Miklós pécsi püspököket, hogy a dolgot vizsgálják meg és ha az illető szerzetest bűnösnek találják, idézzék a pápai itélőszék elé.[2]

Ugyanezen század végén, az «átkos emlékű» János pap, Zsigmond király korában Túrócvármegyében annyi okmányt hamisított, hogy ebből az ottani birtokviszonyokban teljes zavar támadt. A király saját udvarbiráját

[1] V. ö. A pannonhalmi apátság birtokai kilenc vármegyére terjedtek.

[2] Theiner: Monumenta Hung. I. 733. l.

küldte Túrócba, aki a hamisított okmányokat jegyzékbe foglalta és urához felterjesztette. János papot ezért halálra ítélték.

Hasonló eset történt I. Ulászló és V. László korában Zömlényi Gáborral, akit az országos rendek 1448-ban szintén halálra ítéltek. Húsz évvel később 1467-ben az az egri káptalant hamis oklevelek készítéséért hivatalos pecsétjének elvételével büntették. Hunyadi Mátyás korában is történtek hasonló esetek; végre is az ország rendei 1498-ban törvényileg intézkedtek, hogy mindazon papoknak, kik hiteles helyeken okmányhamisításokat követtek el, *arcuk izzó pecsétvassal megsüttessék és azonfelül az illetők jószágaikat is elveszítsék.*

Nem folytatjuk tovább a birtokszerzés körül elkövetett bűnös cselekmények felsorolását. Az elfogulatlan olvasóra bízzuk annak megítélését, olyan szentnek és sérthetetlennek lehet-e tekinteni azt a papi vagyont, melynek jogi természetét oly hévvel magyarázza némely papi tollforgató ember. Pedig ez ellen még sok súlyos *vétséget* lehetne felhozni azon korból, mikor a XVI-ik század elején divatba jöttek azok a szégyenletes «Supplikációk», melyek ezrével mentek a római pápához a magyar birtokok adományozásáért.[1] Vajjon hol volt ekkor a magyar királyok főkegyúri joga? Kié volt akkor és a török uralom alatt az egyházi birtok tulajdonjoga? Minő célra használta fel az a papság, mely a reformációt tűzzel-vassal pusztította, amellett teljesen megfeledkezni látszott a Krisztusról és annak szeretettanáról?

Bizony-bizony az akkori főpapságnak szemei előtt nem az Isten dicsőségének szolgálata és nem az egyház érdeke, hanem az élvezet és világi hatalom elnyerése lebegett szemei előtt s ezzel akarata ellenére *előmozdította a reformációt.*

Olvassák el csak Dudekék, mit ír a reformáció kez-

[1] Lásd Tóth Szabó Pálnak közleményeit a «Századok» 1902. és 1903. évi folyamában olvasható közleményeit.

detén élt kath. püspökről egy kiváló magyar hisztórikus, aki maga is kath. püspök és egy ideig magyar kultuszminiszter is volt; aki bizonyára nem volt elfogulva saját egyházának érdekei iránt: a jó Horváth Mihály! A püspökök nagy része — mondja ő — a világi urakkal fényben, pazarlásban, világi kedvtelésekben vetekedve kéjelgett s hogy azokat költséggel győzze, kincsszerzésben fáradozott. Voltak, kik kereskedést, mások kik zsidókkal összeszövetkezve uzsorát űztek. Amazzal egyebek között Zsigmond pécsi, emezzel Váradi Pál egri püspököt, sőt magát Szalkay érseket is vádolják emlékeink.

Mások az alsóbbrendű papságot annyira zsarolták, hogy az ország rendeinek kellett védelmük alá venniök. Az erdélyi püspököt iszákosnak és nyerészkedőnek, a nagyváradit hóbortosnak, a veszprémit pazarnak és hazugnak festik emlékeink.[1] Bizony ezek nem azt a *célt* szolgálták, melynek megvalósítására a régi királyok a vagyont a római egyház főpapjainak adományozták.

[1] Kisebb tört. munkái 1868. Pest, 11-ik lap.

IV.

Hogy mennyi ártatlan magyar ember szívéből ömlött ki a vér a XVII-ik században, nem annyira a török keze által, mint inkább a jezsuiták és a velük szövetkezett magyarok és főpapok kegyetlen üldözései következtében: azt borzalom nélkül leírni nem lehet. A Habsburg családból származott királyok teljesen a klérus befolyása alatt állottak, minek következtében nemcsak a protestáns keresztények vallásszabadsága, hanem a nemzet alkotmánya és függetlensége is veszedelembe jutott. A Bocskaiak, Bethlenek és Rákócziak által kivívott *bécsi* és *linzi* békekötések biztosították ugyan egy időre a nemzet jogait és ezzel együtt a protestánsok vallásszabadságát is; de az engesztelhetetlen főpapi gyűlölet és uralomvágy ismételten megsértette a hozott *törvényeket*. Lippay érsek készebb volt száz halált elszenvedni, mint egy templomot tűrni a protestánsok kezében. Ugyanez a szellem mozgatta a Karaffák és a Szelepcsényiek lelkét is, akik képesek lettek volna az országot inkább rókák és farkasok tanyájává tenni, mint a protestáns nép lakhelyéül megtűrni. Itt csak azt az egyetlen tényt hozzuk fel, hogy mikor a jezsuiták befolyása alá került I. Lipót király, a török kiüzetése után pusztasággá lett Alföldön végig tekintett és számba vette a rommá lett várakat: akkor Kollonics bíbornok olyan javaslattal lépett fel, mely szerint a visszahóditott *papi birtokok* és tizedjövedelmek *egyedül r. kath. egyháznak* adassanak.

Amely jogokat és *törvényeket* a protestánsok a

XVII-ik század viharai között bírtak maguknak kivívni, azokat a Szelepcsényiek és Kollonicsok egyszerű hatalmi *rendeletekkel* megsemmisítették. Ki ne ismerné Lipót királynak azon rendeleteit, melyeket 1701-ben kiadott? Ezekben részletesen megállapíttatott, hogy milyen módon biztosíttassék a klérusnak vagyona. E rendeletnek 8-ik pontjában meghagyatik, hogy valamennyi földesurak azonnal állítsák vissza az elpusztult régi kath. egyházakat s a plébánosokról, iskolamesterekről és egyházfiakról gondoskodjanak, a *protestánsok pedig saját egyházi vagyonnal ne bírjanak.* A végrehajtással, a megyei püspökök élén, maga Kollonics bizatott meg.

A rendelet így végződik: «Mint apostoli király s a vallás főoltalmazója és az Isten egyházának örökös ura, *hatalmunk teljességéből* végezzük és rendeljük, hogy *Magyarországunk s hozzácsatolt tartományaink újonnan visszaszerzett részeiben az egyházak patrónusi joga egyedül r. kath. személyeknek adományoztassék.*» Arról is gondoskodott e rendelet, hogy ha valaki elszakadna a római egyháztól, *annak vagyona lefoglaltassék* s kegyúri joga is a kir. fiskus kezebe adassék! Egy másik rendeletben az is kimondatott, hogy a töröktől visszaszerzett területen *csak r. kath. vallást* lehet megtűrni és a főkegyúri jogot *csak* a király gyakorolhatja. A végvárakban sem szabad eretnekeket megtűrni. Az eretnekségre való áttérés nem egyéb, mint hitszegés, tehát mint ilyen büntetendő! Látnivaló, hogy a bécsi és linzi békekötések alapján hozott vallásügyi *törvényeket* egy tolvonással megsemmisítették! Később is csak a külföldi prot. fejedelmek befolyására történt némi türelmesebb intézkedés, mely ellen azonban a magyar klérus következetesen harcolt. És ki ne ismerné a Károly király idejében papi elnökség alatt szervezett helytartótanács pusztításait?

Mindezt a történelmi adatokra való hivatkozással azért kellett lehető rövidséggel elmondani, hogy a szíves olvasó lássa, mi értelme van Dudekék azon állításainak, melyek a multra vonatkoznak.

Láttuk, hogy a régi királyok nem annyira egyházi, mint inkább *világi és politikai szolgálatokért* kapták óriási vagyonukat és hogy az egyházi vagyon jogi természetét azok a *célok és feladatok* határozzák meg, melyeknek megvalósítására adattak. De a magas klérus időnként, különösen a könyvnyomtatás feltalálása és használása óta azon törekedett, hogy az állami szolgálatok teljesítését megossza a világi férfiakkal vagy egészen átadja nekik, de azért ezeknek munkájáért járó jutalmat, a vagyont, kizárólag magának tartotta fenn. Ez még nagyobb mértékben történt a török világban és a török kiűzetése után. Ekkor már az volt a legfőbb gondja, hogy a rendes katonaság szervezése után a bandériumok kiállításának és a várak fenntartásának terheitől is szabaduljon; de a javadalmakat ezekért is megtartotta. Ha ehhez még meggondoljuk, hogy a földbirtok értéke, az erdők és bányák kihasználása, a vadvizeknek levezetése és a folyóknak állami szabályozása folytán milyen nagy mértékben emelkedett, akkor minden gondolkodó ember beláthatja a papi vagyon emelkedésének nagy előnyeit. Végre a legújabb időben odáig jutottunk, hogy a világi tisztségektől és terhektől megszabadult főpapság még a *felekezeti iskolák fenntartásának költségeitől is menekül,* sőt a *vallásoktatás* terhét is lehetőleg az *államra* hárítja; anélkül azonban, hogy a régi királyoktól *ezért kapott* s értékben óriásilag megnövekedett javadalmakról önkényt lemondani akarna.

Láttuk azt is, hogy a tudatlanság korszakában az egyházi vagyont nem éppen tisztességes módon, hanem okmányok *hamisításával* is gyarapították és e vagyon nem mindig a főkegyurak által, hanem visszaélésképen *pénzért* a római pápák által világiaknak is adományoztatott!

És legvégül meg kellett legalább röviden mutatni, hogy a török világ korszakában az üldözött protestánsok javára hozott vallási szabadságot biztosító *törvényeket ellenséges rendeletek által,* mily lelketlenül törülték el a

Kollonicsok. Ez a lelkület és ez a törekvés nyilvánult a kath. egyházban mindenkor, valahányszor az állam törvényei védelmükbe fogadták a protestánsokat. Ez a törekvés nyilvánul most is az 1848 : XX. t.-cikkben kifejezett *vallási jogegyenlőség és viszonosság elveinek megvalósítása ellen* folytatott küzdelemben is.

És ilyen tények dacára a XX. században Dudekék azt merik állítani, hogy a protestánsok, akik nehéz önvédelmi harcukban mindenkor a jogra, a törvényre és az igazságra hivatkoznak és támaszkodnak most is, *harcot folytatnak a katholikusok ellen!* Nem a farkas panasza ez a felfalandó bárány ellen?!

Hogy van saját meggyőződésünk, hogy ragaszkodunk az 1848 : XX. t.-c. végrehajtásához, az csak nem a katholikusok elleni törekvés, hanem csak a törvény *mellett* való küzdelem. A tényállásnak és a történelmi tényeknek szándékos félremagyarázása és gyűlölet szítása régi fogások közé tartozik. Ennek azonban, valljuk, be mélyen fekvő más okai is vannak, melyek nem annyira egyes papok és világiak gonoszságában, mint inkább egyes *egyházi tanok* hamis magyarázatában keresendők. Ilyenek például a *kizárólagos üdvösségről, a bűnről és erényről, az örök kárhozatról és pokolról* szóló tanok, melyek különösen a tudatlan nép és félrevezetett királyok képzeletére mindenkor óriási hatást gyakoroltak.

Ha valaki korlátolt értelmével elhiszi, hogy az Úristen gyarló papokra bízta az üdvösség osztogatását; aki elhiszi önmagáról, hogy *ő tévedhetlen* lény és hogy a más nézetű és más meggyőződésű emberek *örök kárhozatra* vannak szánva; végre aki elhiszi, hogy a gondolat és vallási meggyőződés szabadsága *bűn:* akkor az ilyen *hitben élő ember*, ha némi hatalommal is rendelkezik, okvetlenül *üldözni* fogja azokat, akik ezt nem hiszik. Aki meg van győződve az örök kárhozatról és a pokolbeli kínok valóságáról, az — ha szelíd lelkű ember — igyekezni fog azon, hogy rokonait és barátait attól megóvja; ha pedig gonoszlelkű, akkor az inquisitorok pél-

dáját fogja követni és vakbuzgalmában tűzzel-vassal fogja akarni kipusztítani a más nézetű embereket. Ebből a téves meggyőződésből ítélendő meg a gályarabok és az eperjesi vértörvényszék története is.

Ez természetes következménye egy oly veszedelmes tannak, melyből az élelmes emberek a maguk részére azt a tanulságot vonják le, hogy nekik *Isten előtt több érdemük* van, mint az eretnekeknek. Ezek az emberek a vagyonszerzés terén úgy okoskodnak és azzal nyugtatják meg lelkiismeretüket, hogy a *cél szentesíti az eszközöket* s ekként az egyház *vagyonának* akár okmányhamisítással, akár erőszakkal, akár az útjában levő világi törvények kijátszásával való gyarapítása *nem bűn, sőt keresztény erény és kötelesség!*

Ez a lélektana annak is, hogy Dudekék a fennálló világi törvények és erkölcsi elvek megvetésével akarják egyházuknak megtartani a *vagyont*, anélkül hogy a papság az annak fejében kötelezett teendőket végezné!

*

A szíves olvasó, remélem, az eddig elmondottakból is meggyőződött arról, hogy itt nemcsak az úgynevezett egyházi vagyon jogi természete és rendeltetése feletti felfogások különbségéről, hanem tulajdonképen két egészen különböző *világnézlet összeütközéséről* van szó.

Ez teszi nehézzé, sőt lehetetlenné az óhajtott egyetértés biztosítását. Nem annyira az emberek értelmében, mint inkább a vallott keresztyén hitelvek ellentétes felfogásában és gyakorlásában rejlik a probléma megoldásának nehézsége. Amíg a mi katholikus testvéreink az ő középkori dogmáikhoz erősen ragaszkodnak és a szabad gondolkodás és egyéni meggyőződés jogát megtagadják; amíg az emberi tévedhetlenség kizárólagos tulajdonságát előtérbe tolván, másoknak eltérő nézetét és szabad meggyőződését *bűnnek* tartják; amíg a magyar király, mint főkegyúr által kinevezett és gazdagon dotált római kath. püspökök a római pápa kezébe olyan *esküt* letételére kényszeríttetnek, mely szerint a máshitű „eretnekeket“ *lehe-*

tőleg üldözni és *zaklatni* fogják: amíg mindezt annak a Krisztusnak *nevében* tehetik, aki azt hirdette, hogy arról fognak „benneteket megismerni, *hogy az én tanítványaim vagytok*, ha egymást szeretitek"; amíg mindez a művelt világ szeme láttára a XX-dik században is történik, addig a kereszténység nem lehet az emberiség üdvösségének a forrása, sem a társadalmi békének igazi biztosítója.

Csak az igazi testvériség, jogegyenlőség és viszonosság elveinek megvalósítása teheti az embereket és különböző vallásfelekezeteket boldoggá és a nemzeteket erőssé és elégedetté.

A mi kath. testvéreinknek és azok püspökeinek a régi *előjogokhoz* és *kiváltságokhoz* való ragaszkodása és az egyenlőség és viszonosság elveit magában foglaló, királyilag szentesített törvénynek mindenféle *ürügyek és ravaszkodások általi kijátszása* és állandó ostromlása előbb-utóbb országos katasztrófára fog vezetni: *éppen úgy, amint forradalmakat idézett elő* a kath. Franciaországban, Spanyolországban és Portugáliában is! Mert mi a valódi tényállás minálunk? Az, hogy a kath. papság a *törvény becsületes végrehajtását kérő és követelő protestánsokat más vagyonára vágyó*, a jólétnek örvendő kath. egyház iránti *irígységgel* viseltető nyugtalan népnek akarják feltüntetni a világ előtt. Ezek pedig a valódi tényállással szemben oly valótlan vádaskodások, melyek felforralják a tisztességes népnek és társadalomnak vérét és haragját. Mert végre is az *egyenlő teherviselés mellett* a hazának minden vallású polgára méltán követelheti, hogy egyenlő elbánásban és egyenlő ellátásban részesíttessék. A viszonosság elve kizár minden *jogtalan* követelést; *megvalósítása* pedig minden *irígységet.*

Még egyet. A fentiekben kimutattuk, hogy a kizárólag kath. egyház élvezetében levő *állami* vagyon jogi természetét azon *célok és feladatok* határozzák meg, amelyeknek megvalósítására a vagyon adatott. Hasonló állapot áll fenn a *kath. alapok és alapítványok jogi természetére nézve is.* Itt is az a döntő kérdés: kik által és

miféle célra adattak ezek az alapok? Továbbá: *kik teljesítik most* azokat a *szolgálatokat* és kötelességeket, amelyeknek fejében adattak a szóban levő kath. alapok és alapítványok? Nem forog-e itt is oly állapot fenn, mint a főpapi vagyonnál? Nem lett-e áthárítva a tehernek és kötelességnek nagyobb része másokra, vagy az államra? Ez a lényeges kérdés, melyre válaszolni kellene.

Fájdalom, ezen lényeges kérdésre adandó válaszunk sem lehet olyan, aminővel Dudekék meg lennének elégedve; mert ők itt is, mint mindenütt, mindenkor csak a saját egyházuk *régi előjogait és nem a törvény szavait* kívánják érvényesíteni; természetesen a többi felekezetek rovására és hátrányára. Semmitől sem fáznak annyira, mint a jognak, a törvénynek és az igazságnak alkalmazásától.

Dr. Dudek, a komoly és tudós tanár, a társadalmilag is művelt és máskülönben általunk is tisztelt férfiú, e tekintetben annyira *elfogúlt*, hogy nem röstelli a mi igazaink forrását rút *irígységnek* nevezni. Holott tudja, hogy mi sohasem beszélünk vagyonrablásról, sem erőszakosságról, hanem mindig és következetesen magasabb *elvekről* és a *törvény* becsületes végrehajtásáról. Nem is értjük az izgatottságnak valódi okát, mert hiszen a vallás- és közoktatási tárca mindig a legjelesebb és *kizárólag kath.* miniszterek kezében van. A kath. autonómiát pedig senki sem óhajtja őszintébb lélekkel, mint mi protestánsok. Csak jól kell különböztetni és nem zavarni össze az ellentétes felfogásokat.

Talán dr. Dudek is el fogja ismerni, hogy e sorok írója is foglalkozott valaha a kath. egyházi vagyon és a kath. alapok és alapítványok ügyeivel. És akik közelről figyelemmel kísérték hivatalos eljárását, azok nem tapasztalhattak nála katholikus-ellenes törekvéseket. Ezért tartja magát jogosultnak arra, hogy kath. testvéreit óvja a *túlzásoktól.* Hiszen korábban e sorok írója is tagja volt annak az országos bizottságnak, mely Trefort idejében a kath. alapok és alapítványok jogi természetének megvizs-

gálására volt kiküldve. Ismeri jól azokat a munkálatokat, melyeket 1873-ban Hamar Pál alapítványi ügyigazgató és Szepessy Mihály kincstári jogügyek igazgatója terjesztett a bizottság elé. Ismeri a gr. Apponyi Albert és Apáthy István által benyújtott kisebbségi véleményeket. De ismeri a szabadelvű kath. miniszereknek a véleményét és indokait is. Az ezek feletti birálatokban sok tinta fogyott el, anélkül hogy annak szemmellátható eredménye lett volna. Mi, akik elfogulatlanul ítélhettünk e kérdésben, mindig szívesen hallgattuk meg az elfogulatlan és igazságszerető r. kath. püspökök véleményét. Mert hála Istennek, ilyenek is vannak még Mária országában.

Ezek közül itt csak háromra hivatkozom. Az egyik volt *Ipolyi* Arnold, a jeles tudós hisztórikus, besztercebányai püspök, aki mindenkor türelmes és szeretetteljes volt a más vallású emberek iránt. Beszédeiben és irataiban férfias őszinteséggel nyilatkozott az egyházi vagyon eredetéről.

A másik volt *Horváth* Mihály, a szóban levő országos bizottságnak első elnöke. Mikor Horánszky Nándor, a bizottság jegyzője, egy összejövetelünk alkalmával, azt a kérdést intézte Horváth Mihály elnökhöz: mondja meg őszintén és röviden, mi a felfogása és véleménye a kath. alapok és alapítványok jogi természetére nézve? Erre Horváth M. azt felelte, hogy ez reá nézve igen kényes kérdés; mert, mint kath. püspöknek, azt kellene mondania, hogy ez alapok a kath. egyház tulajdonát képezik. De — úgymond — «*mivel hisztorikus is vagyok, tehát határozottan azt mondom, hogy bizony azok az állam tulajdonai*».

Azt hiszem, ebbe a nyilatkozatba az új kath. nemzedék is megnyugodhatnék, annyival is inkább, mivel abból még nem az következik, hogy ez alapok és alapítványok ne fordíttathassanak tisztán katholikus célokra. Ez akkoriban általános és méltányos felfogás volt; de emellett azt is helyes logikának ismerte el mindenki, hogy az 1848 : XX. t.-cikkből *önkényt* következik, hogy az állam a jogegyen-

lőség és viszonosság elveinél fogva a többi törvényesen bevett vallásfelekezeteknek is adjon megfelelő arányban ilyen alapokat és alapítványokot, vagy azoknak megfelelő dotációt. Igen sajnálatos tünemény, hogy Dudekék még ez ellen is tüzelnek.

A harmadik róm. kath. püspök, aki felül tud emelkedni a felekezetiség túlhajtásain anélkül hogy saját egyházának kárát akarná, az apostoli lelkű és tevékenységű Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök. Igaz, hogy Dudekék ezt is szívesen küldenék Szibériába; de azért az igazságot még sem lehet elfojtani. Ennek szavai a kath. vagyonra nézve a következők: «Azt a kulturális munkát, melyet hajdanában kizárólag az egyház végezett s azt a hatalmat, melyet ezen a réven a papság képviselt, ma már a polgári *állam* igényli magának. Még pedig teljes joggal, mivel azon funkciókat, melyeket hajdan az egyház végezett, ma már a polgári elem végezi. Sem a honvédelem, sem a nemzeti kultúra fejlesztése nem az egyház kiváltsága és kötelessége, mint volt hajdan. Ebből önkényt következik, hogy az ezen munka fejében nyert vagyon és birtok sem képezheti az egyház kizárólagos tulajdonát».

Ez az, amit mi részletes fejtegetésben bővebben is kimutattunk és aminek igazságát vakbuzgóság és elfogultság nélkül kétségbe vonni nem is lehet. Szabadjon hinnünk, hogy a nagyérdemű püspöki karban és a kath. világiak között is többen osztják ezt a nézetet. Ám adassanak át az eddig csupán kath. célokra szolgáló állami alapok és alapítványok a kath. autonómiának; ez ellen nekünk semmi kifogásunk nem lehet. De annak két nagy és természetes következménye van, mely elől egy igazi hazafi sem zárkózhatik el, aki az 1848-iki törvényeket tiszteletben tartja és ad valamit az igazságra és a vallásfelekezetek közötti béke helyreállítására. Ez a két nagy következmény a következő:

1. hogy *ha* az eddig csupán kath. célokra szolgáló alapok és alapítványok átadatnak a kath. autonómia keze-

lésébe: akkor a többi törvényesen bevett vallásfelekezetek is hasonló arányban kapjanak hasonló célra alapítványokat;

2. hogy *mivel* a mai kath. klérus már régóta nem szolgálja azokat a célokat, melyeknek fejében kapta a ma is kezében tartott állami javakat és jövedelmeket, a *törvényhozás igyekezzék minél elébb* törvényileg *rendezni azokat az állapotokat*, melyek a nép millióinak lelkét foglalkoztatják és az ország állandó békéjének létrejövetelét akadályozzák.

Rendezni kell az egyházi állapotokat, amíg nem késő; amíg a nép tudatlanságára és vak szenvedélyére számító papi és világi *agitátorok* felül nem kerekednek. *Rendezni kell az összes állami és egyházi tisztviselőknek fizetését,* kezdve a hercegprimástól le az utolsó káplánig, úgy ahogy azt *Ferencz* császár és magyar király száz évvel előtt tervezte — *fix fizetéssel. Rendezni kell az újabb kor szükségletei és igényei szerint* a minimum és maximum határai között az összes állami és törvényhatósági tisztviselőknek fizetését is, különös tekintettel a *családos emberek* szükségleteire. A mindennapi tapasztalás mutatja, hogy a mai időben semmi sem bír oly izgató hatással a nép tömegeire, mint a főpapi vagyon jogi természetének hamis *elmagyarázása* és minden komoly állami ellenőrzés nélkül való kezelése.

Ha ilyen körülmények között az úgynevezett kath. nagygyűlések szónokai a kath. autonómia függő kérdéseit még továbbra is oly szellemben akarják tárgyalni, mint Dudekék, akkor biztosak lehetnek róla, hogy a már kellően felvilágosított kath. néptömegek is ellenük fognak indulni. Mert a korszellem és a történelem fejlődésének lelke azt követeli, hogy megfelelő *munka teljesítése nélkül* senki sem húzhasson állami nagy fizetéseket, sem olyan állami javadalmakat, melyek többé nem az ország, hanem csak *egyesek* érdekeit mozdítják elő.

Ma már a szocialista vezérek is a *munka* szempontjából tanulmányozzák az állami *költségvetéseket* és nem egészen alaptalanul ütköznek meg azon, hogy midőn a

főpapság felesleges jövedelméből, nyerészkedés céljából *kath. bankot* alapít, ugyanakkor a *kath. egyházi iskolák* fenntartására az *állam segélyéhez* folyamodik! Tehát még ezen a téren is menekül a tehertől, az *államra* hárítja azt a kötelességet, melynek teljesítése egyedüli jogos alapját képezné a nagy vagyon élvezetének. Valóban ideje volna már, hogy a mi kath. testvéreink belássák, hogy az ilyen eljárásnak veszedelmes következményei lesznek. Ideje volna, hogy hagyjanak fel a protestánsok és más felekezetek elleni harcokkal. Nagyon rossz helyen keresik veszedelmes ellenségeiket, ha azt hiszik, hogy a *viszonosság* elvének alkalmazását kérő és sürgető protestánsok lennének a katholikus népnek, vagy a kath. egyháznak ellenségei. Valódi veszélyes ellenségeik csakis a türelmetlenséget szító kath. vezetőkben és népszónokokban rejlenek, akik szembeszállnak a királyilag szentesített törvényekkel, az igazsággal, a krisztusi elvekkel és a történelem szellemével.

Ne a protestánsok között keressék a veszedelmes bujtogatókat. A protestánsok csendesen alszanak; azok senkinek sem ártanak már; legfeljebb önmaguknak saját érthetetlen indolenciájukkal. A protestánsok *nem tudnak összetartani!* Ahány egyházkerületük, egyházmegyéjük és egyházgyülekezetük van, ezek öntudatlanul mind *annyifelé húznak*; cselekvés helyett szónokolnak, külön más és más egyházpolitikát csinálnak. Ezeknek nincs politikai *néppártjuk*, mely izgassa a néptömegeket; nincs katonailag szervezett *klérusuk*, mely küzdene a szabadságért, a törvények becsületes végrehajtásáért, amint azt lángbuzgalmú elődeik cselekedték. Ezekre ráillik Kölcseynek Zrinyi dala, a romlott magyarokhoz, hogy »más faj állott a kimúlt helyébe, gyönge fővel, romlott, szívtelen.» Az a régi, dicső protestáns nép, »mely tanult izzadni s izzadás közt hősi bért aratni, *névben él* csak, többé nincs jelen.»

De ha lesz feltámadás, azt Dudekék hivatalosan izgató vak működése és azok fogják előidézni, akik megfeledkeznek arról a *mérséklő sapentiáról*, mely a világot kormányozza.